

enigszins lopen kan', aldus een Nederlandse gedeporteerde, Ro de Winter (zij was als onderduikster in juli '44 gepakt en met het laatste transport uit Westerbork naar Auschwitz gestuurd), die voor een zieke vriendin, Jo, zorgde,

'moet op transport mee naar Duitsland. Wat zullen wij doen, we hebben niets dan een dun hemd aan. De dekens scheuren we kapot om de stukken om borst en benen te binden. We zien er rampzalig uit. Jo kan niet tot de deur komen, ik moet haar naar bed brengen. Buiten ligt de sneeuw wel een meter hoog. Rijen vrouwen, in lompen gehuld, trekken voorbij. Het hele kamp wordt geliquideerd.

Een SS-officier roept: wie niet minstens veertig kilometer lopen kan, gaat terug in het *Block*. Ik aarzel niet lang, maak rechtsomkeert en kruip weer bij Jo in ons bedje. 'Ik blijf bij je wat er ook gebeurt', zeg ik tegen haar. 'Ro, je moet mee, je weet niet wat ze van plan zijn met ons te doen, misschien wordt de boel in brand gestoken.' Toch zeg ik vastberaden: 'Liever in bed sterven, dan in de sneeuw doodvriezen of neergeschoten worden.'

's Avonds laat komt de *Lagerälteste* . . . Ze is erg gejaagd en roept: '*Alle Frauen müssen auf der Lagerstrasse antreten!*' Onze schrik is geweldig. Ik draai me om, druk me dicht tegen Jo aan en zeg haar gedecideerd: 'Ik blijf bij je, ik ga niet mee, afgelopen!''¹

De volgende dag, 20 januari, bleek de SS het *Stammlager* en Birkenau te hebben verlaten. Wel te verstaan: af en toe verschenen er nog groepjes SS'ers: zij bliezen de *Krematoria* op en schoten rondlopende gevangenen of groepen die ze uit de barakken haalden, dood; een apart bevel evenwel van de *Höhere SS- und Polizeiführer* in Kattowitz om alle zieken van het leven te beroven, werd niet meer uitgevoerd en enkele groepen die door SS'ers buiten het kamp werden geleid om daar afgemaakt te worden, brachten er het levend af doordat die SS'ers er vandoor gingen. Sommige gevangenen maakten zich inmiddels meester van voedsel en kleding – de toestand van de achtergeblevenen werd moeilijker toen als gevolg van Russische luchtaanvallen op Auschwitz de waterleiding uitviel.

De Nederlandse arts E. de Wind die zich met andere gevangenen in het *Stammlager* had kunnen verbergen, liep enkele dagen nadat de laatste grote groepen geëvacueerden waren verdwenen, de weg en de spoorweg volgend, naar Birkenau. 'Daar langs de weg', schreef hij later,

'lagen vrouwen, zo op elke tien meter één. Het waren haast allen oude vrouwen, zwakkeren, die al in het begin . . . niet meer gekund hadden, die misschien al

¹ R. de Winter-Levy: *Aan de gaskamer ontsnapt!* (1946), p. 29–30.